

ELMİ DİSPUT

Reseptiv tənqid

Prof. Dr. Jale Garibova
Azerbaycan Diller Üniversitesi

TOPLUMSAL ÇÖKÜŞÜN VAR ETTİĞİ YOK: HOMO NIHILUS - BİR KİMLİK PARADİGMASI (NAİM DİLMENER'İN “OBSESYON” ROMANININ İŞİĞİNDE)

“Yok olmadan var olmanın yolu yok” (Neyzen Teyfik¹)

Karşımızda bir koleksiyoncu oturmuş. Bize aldırmadan kirli paslı dükkanda yeni gelen ürünlerden kendi koleksiyonu için plaklar seçmekle meşgul. Yaşamın anlamını, zevkini, mantığını topladığı plaklara taşımış Selami. Aslında diğer koleksiyonculardan bir o kadar da farkı yok: diğerleri gibi o da koleksiyonunu sanki bir ibadet yerine dönüştürmüş, her şeyin ve her kesin fevki-ne yükseltmiştir. “Koleksiyonum olmazsa nefesim kesilir” gibi davranan bir insandır Selami. Koleksiyonu sadece ona, o da sadece koleksiyonuna aittir.

Naim Dilmener, “Obsesyon”² romanında yeni olmasa da yaşadığımız ortamda bugüne kadar çok fazla dikkatimizi çekmeyen bir sosyal tip ortaya çıkarmıştır: **Homo Nihilus**. Günümüzün en yaygın tiplerinden biri haline gelmekte olan; itirazı, reddi, imtinayı sosyal kimlik biçimine dönüştüren nihilist insan. Geleneklerin baskın olduğu tutucu, iyerarşik ve dolayısıyla sembolik olan toplumların görse bile var saymadığı bu sosyal tip, bu toplumlarda – yok sayanı yok sayan, nihilisti imha eden ortamlarda gelişmiş yazarların da bir o kadar ilgi odağı olmamıştır. Yazarlarımız, bizleri çoğu zaman ilkeleri, düşünceleri ve duyguları uğruna ölüme bile giden cesur, düşünceli ve bir o kadar romantik kahramanlarla çevrelemişler. Bu açıdan, Dil-

¹ Kabacalı, Alpay (2003). *Çeşitli Yönleriyle Neyzen Teyfik*. İstanbul, Özgür Yayınları, s. 258

² Naim Dilmener. *Obsesyon*. İstanbul, Doğan Kitap. 2018

mener'in yarattığı **Homo Nihilus** – Selami hakkında belki de “yeni” diyebiliriz. Ayrıca, Selami ne Raskolnikov'un³, ne Oblomov'un⁴, ne Bazarov'un⁵, ne de Kefli İskender'in⁶ tekrarı değildir – bunların her birine her ne kadar benzese de. Asketik veya mistik birisi de değildir. O, kendi ortamının yetiştirdiği (ve sonradan imha ettiği); kendi “ben”ini, nihilizmin evrensel felsefi ilkeleri ile değil de içinde bulunduğu ortamın kendisine kazandırdığı sosyal ve psikolojik özelliklerden kaynaklanarak şekillendirmiş bir nihilisttir. Yazar, Selami'nin bir yıl boyunca hafta hafta içinden geçtiği çöküş sürecinin bağlamında, nihilleşme dinamiğini çarpıcı bir şekilde gözlerimiz önüne seri-yor.

Obsesif birisi nihilist olabilir mi? Egoist birisi nihilist olabilir mi? Kalbinde sevginin, inancın ölüm öncesi son kıvılcıklarını hâlâ söndürmemiş birisi nihilist olabilir mi? Nihilizmin bilinen çeşitli yorumlarında bu sorunun bazen olumlu, bazen olumsuz cevaplarına rastlarız; “nihilist” teriminin türlü açıklamalarında onun aktif nihilist, pasif nihilist, egotistik nihilist, egzistansiyalist (varoluşçu) nihilist, seyirci nihilist, anarşist-nihilist, tutkulu ve ya tutkusuz nihilist gibi tezahürleriyle karşılaşırız. Aslında içinde bulunduğumuz mühitin hatta bir kısmını bile yok saydıktan sonra belki de her birimiz birer kısmi nihilist oluyoruz; ve belki var olan da kısmi nihilizmdir. Dilmener'in, romanda bu sorulara cevap verip vermemesi (veya bu soruları cevaplamak isteyip istememesi) bambaşka bir meseledir. Bizim için ana cazibe noktası, yazarın bizi bu sorular etrafında düşündürmesi ve dolayısıyla nihilizm konusunu, kasıtlı veya kasıtsız, yeni dalgalar üzerinde bir kez daha gündeme getirmesidir.

Felsefi bir akın olarak ortaya çıkan nihilizm⁷; insanın, bazen kendisi de dahil her şeyi yok sayması, hiçleştirilmesi, imha etmesi anlamına gelmektedir.

³ Dostoyevski'nin “Suç ve Ceza” romanının baş karakteri

⁴ Goncharov'un “Oblomov” romanının baş kahramanı

⁵ Turgenev'in “Babalar ve Oğullar” romanının baş kahramanı

⁶ Celil Memmedguluzade'nin “Ölümler” dramının baş kahramanı (Azerbaycan Türkçesindeki **Kefli** kelimesi, Türkiye Türkçesinde “sarhoş” anlamına gelmektedir).

⁷ Nihilizm konusunda ayrıntılı bilgi için bkz: Diken, Bülent (2011). *Nihilizm*. Ayrıntı Yayınları; Conor, Cunningham (2002). *Geneology of Nihilism*. London & New York, Routledge; Weller, Shane (2011). *Modernism and Nihilism*. London, Palgrave Macmillan; Rosen, Stanley (1969). *Nihilism: A Philosophical Essay*. New Heaven and London. Yale University Press; Meriç, Cemil (1999). *Sosyoloji Notları ve Konferanslar*. İstanbul, İletişim Yayınları.

Nihilistin yok saydığı, herhangi bir varlığın ya mevcudiyeti, ya da değeridir. Lakin her şeyi yok saymanın kendisi de bir varoluş, bir mevcudiyettir. Bunu yaratansa nihilistin Ben'i, egosudur. Bu açıdan, nihilizm yaratıcı bir süreçtir.

“Ben boşluk anlamında bir Hiç değilim, Ben yaratıcı bir hiçim ve bir yaratıcı olarak bu Hiçten, her şeyi kendim yaratıyorum”. (Stirner 2013: 17)⁸.

Normları, kuralları, değerleri yoka dönüştüren nihilist, aslında tüm bunları yapacak özelliklere sahip olan Ben'in de yaratıcısıdır. Nihilist, içinde yok ettiği İnsan'ın yerine bir Ben koymuştur.

“Kendini yeniden doğurup var etmişti. Melamet hirkasını giyip Hiç'e varmıştı. Bir Hiç olarak çok şey yapmıştı.”⁹

Nihilist, Hiç'e o kadar derin bir anlam kazandırabilir ki, kendisinin “hiç” adlandırdığını, başkaları bazen “hiç” olarak görmez.

“Nihilistin, 'hiçlik' tutkusu yoktur. O sessizce kendini var olandan uzaklaştırır ve korkmadan, dehşete kapılmadan, kendinin dönüştüğü ve kendinden oluşan bir boşluğun içine doğru yol alır.” (Paterson 1971: 242).

⁸ Bu yazıda sık sık atıfta bulunduğumuz Max Stirner, devleti, insan toplumunu, kiliseyi ve liberalizm de dahil herhangi devletçilik ideolojisini kökünden, bir fenomen olarak kabul etmiyor ve tüm bunları, bireyin doğasına aykırı olmalarından dolayı yok sayıyor. Dilmener'in Homo Nihilusu ise, kendi çevresinde somut şekilde gördüğü, temas ettiği, mahiyetini algıladığı olgulara – ister devlet, ister din, isterse de toplum – itiraz etmekte ve bu olguları içine alan kavramları işte bu nedenlerden dolayı yok saymaktadır. Stirnerin anarşist nihilizmine, Dilmener'in Homo Nihilus'unun somut olgulara yönelik nihilizmi için genel ve soyut bir arka fon oluşturulması amacıyla referanslar yapılmaktadır. (Stirner'in felsefi görüşleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Tosun, Cengiz Mesut & Çakır, Elif Can (2017). Biricik ve Mülkiyeti'nde Ben (Ego) Kavramı ve Modern İnsan Tanımının Dönüşümü. FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), sayı 24, s. 57-74; Kırılı, Özlem (2016). Max Stirner'in Liberalizme Yönelik Eleştirileri. Felsefe Tartışmaları. 53. Kitap. Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi; Hasanof, Khagan (2002). Az Devletten Devletsizliğe: Max Stirner'in Egoist Bireyciliği. Düşünen Siyaset, sayı 11, s. 61-82.

⁹ Bu sözler, Erdal Emre tarafından türk şairi, hiciv ustası, felsefi Hiç'in şiirsel yaratıcısı Neyzen Tefik (1879-1953) hakkında söylenmiştir. Bknz:

http://erdalemre.blogspot.com/2013/02/velilikle-delilik-arasinda-bir-hic_2.html

Nihilistin Ben'i, onun Hiç'e kavuşmasının temelini oluşturur. Dolayısıyla, her şeyi inkâr eden nihilist, egosunu inkâr etmez - inkâr edir gibi görünse veya görünmek istese bile. Çünkü kendisinin, ondaki nihilizmi yaşatan iç Ben'e, Öz'e, egoya ihtiyacı var. Hiç'e anlam veren, Hiç'ten bir var yaratan ve yarattığı bu Hiç'e kavuşan - nihilistin iç Ben'i/Öz'üdür. Nihilistin yarattığı Hiç, işte bu Ben'in bağlamında çevresi tarafından kabul edilir. Dolayısıyla, nihilist, yarattığı Ben'e her gün biraz daha fazla güç, daha fazla anlam verir, ona daha büyük bir iktidar yükler, aynı zamanda Ben'in sembolü olarak gördüğü her şeye giderek daha sıkı sarılır.

“Ben meselemi hiçe bıraktım”. (Goethe 2002:29)

Hiç'in bir nesne oluşturması, bir hedef olması doğal olarak Ben'in, egonun etken gücünü artırır. Ve hatta, eğer nihilist her şeyin ya varoluşunu ya da değerini yok saymasına rağmen yaşamına devam etmeye karar veriyorsa, onun odaklandığı nokta (bu veya başka bir şekilde) kendi egosu olacaktır. Çevreden kopma içe kapılmaysa, egonun dış cizgisi daha net görünmeye başlar. Dolayısıyla, aslında nihilizm ve egoizm tüm bir sosyal ve psikolojik sürekliliğin iç içe geçebilecek iki aşaması olarak ortaya çıkar. Eğer nihilizmin (özellikle de varoluşsal nihilizmin) zirvelerini fethetmiş Nietzsche her şeyi, hayatın kendisini bile yok saydıktan sonra Zerdüş'tün diliyle içimizdeki insanı/egoğu yenmemizi, yendikten sonra ona yeni bir güç vererek ondan bir “üst insan” yaratmamızı istemişse (Nietzsche 2007), demek ki ego, nihilizmin temelindedir.

Nishitani'ye göre nihilizm, nihilleştirmenin Öz'ün dışında herhangi başka bir dayacağının olmadığına inanan bir bakış açısıdır. Kierkegaard ise, bireysel mutlak taahhütün nihilizme bir yanıt, bir tepki olabileceğini düşünmüştür. (Dreyfus 1993: 291). Nishitani aynı zamanda nihilizmin, çevreye kayıtsızlığı ve çevreden imtinayı yansıtmayla birlikte, Öz'ün yaşamasını sağlayan her şeyi mühim görmesini de vurgulamıştır. (Nishitani 1990: 103).

Egoizm ve nihilizm birbirini tamamlar.

Nishitani böyle bir konunun hem Nietzsche'nin, hem de Stirner'in felsefesine yansıdığını göstermiştir. “Stirner, Nietzsche'nin de daha sonra belirteceği gibi, mevcut değerlerin gittikçe kendi temellerini sarsarak bir

Hiç'in içine yuvarlandığını ve bunun mutlak sonucunun egoizm olarak ortaya çıktığını söyler. Stirner'in egoizmi, onun dinin, felsefenin ve maneviyatın temelinde olan boşlukları keşfetmesinden kaynaklanmıştır." (Nishitani 1990: 104). Nishitanite göre, Nietzsche'nin sonradan nihilizm (veya nihilizme dönüşüm) adlandırdığını, Stirner daha önce egoizm olarak belirlemiştir. (Nishitani 1990: 102).

Nihilizmin; hem 19. yüzyılda bir akın olarak geliştiği ve felsefi bilim dünyasını neredeyse tamamen kuşattığı Avrupa'da ve özellikle de Almanya'da, hem de aynı dönemde Avrupa'nın sınırlarını aşarak yaygınlaştığı ve edebi düşüncüyü belirgin bir şekilde etkilediği Rusya'da, devlet/toplum düzeyinde ahlaki değerlerin kaybına ve manevi çöküşe felsefi-psikolojik bir tepki olarak ortaya çıktığını vurgulamamız gerekir¹⁰. Dolayısıyla nihilizm, *a posteriori* bir durumdur, insan doğasının kaybedilen bir savaştır ve bir kavram olarak insanın *a priori* doğasına aykırıdır; çünkü ait olma insana özgü bir ihtiyaçtır. Aidiyet, insan düşüncelerinin gerçekleşmesini, benzer düşüncelerle iletişime girmesini ve dolayısıyla dinamikleşerek dayanıklı hale gelmesini sağlar. İnsanın düşüncesi ise onun kimliğinin özüdür. George Orwell, "kafatasızlığın içindeki birkaç santimetreküp dışında, hiçbir şey sizin değildi"¹¹ deyişi ile bu görüşü sanki bir daha onaylamış ve en zor anlarda bile düşüncenin seninle kalabileceğini, seni terketmeyeceğini bir daha vurgulamıştır. Evini, mülkünü, arkadaşlarını, aileni, hayatını, canını elinden alabilirler; elinden alamayacakları tek bir şey, düşüncendir. Düşünceni değiştirebilirler; ama asla seni düşünceden mahrum edemezler. Senin olan ve her zaman seninle kalacağına inandığın herhangi bir şeyse senin ahengine ve huzuruna, dolayısıyla mutluluk limanına dönüşür. İşte bu yüzden düşünce, inanç, ilke, insanın kimseye

¹⁰ Bu konu ile ilgili bkz: Gillespie, Michael A. (2015). Nihilism After Nietzsche. *Bollettino Filosofico*, Cilt 30, s. 80-100; Nishitani, Keiji (1990). *The Self-Overcoming of Nihilism*. Albany, State University of New York Press; Paterson, R. W. K. (1971). *The Nihilistic Egoist: Max Stirner*. London, New York, Toronto: Oxford University Press; Tallis, Raymond (2002). *A conversation with Heidegger*. New York, Palgrave; St John Murphy, Sasha (2016). The Debate around Nihilism in 1860s Russian Literature. *Slovo*, Cilt 28, sayı 2, s. 48-68; Ehre, Milton (1973). *The Life and Art of Ivan Goncharov*. Princeton, Princeton University Press; Boele, Otto (2009). *Erotic Nihilism in Late Imperial Russia: The Case of Mikhail Artsybashev's Sanin*. Madison, The University of Wisconsin Press; Lidar, Ali (2016). Hepimiz Birer Oblomov Taslağıyız. *Artfull Living*. 4 Ocak. <http://www.artfulliving.com.tr/edebiyat/hepimiz-birer-oblomov-taslagiyiz-i-4719>

¹¹ George Orwell (2019). 1984. Can Yayınları, s. 51

teslim etmek istemediği “mutluluk tılsımı”dır. Lakin insan bu mutluluğu yalnız yaşamak istemez; onu başkalarıyla paylaşmak ihtiyacı duyar. İnsan kendini, kendisi gibi düşünenlerin arasında görmek ister ve bu onun mutluluğuna mutluluk katar; onun düşüncesine, ilkesine, dolayısıyla kendine olan güvenini artırır. Bu nedenle de insan; kendisine ait düşünceleri, ilkeleri yansıtan (veya yansıttığını düşündüğü) siyasi birliğe, dini akına, toplumsal harekete vs. ait olma ihtiyacı duyar. İşte bu birliklerin, bu akınların, bu hareketlerin içinde insan bireysel kimliğinin üzerine şemsiye gibi açılmış olan grup kimliğini de algılamaya başlar. Algıladıkça da, grup kimliğine daha sıkı sarılır ve totalleşmenin herhangi bir şekilde yer aldığı durumlarda - bazen siyasi teknolojilerin, modern dönemde ise bazen sosyal medya teknolojilerinin de kurduğu tuzağa düşerek - bireysel kimliğini grup kimliği içinde eritip yok eder; kendini, Mecnun misali vahdet-i vücuda teslim eder:

*“Bende olan âşikâr sensin,
Ben hod yokum, ol ki var sensin!” (Füzuli 2005: 484)*

Grup kimliğinin siyasi güç teknolojisine, aidiyetin ise toplumsal tapınağa dönüştüğünü idrak eden üstün zekanın sorunu da buradan başlar.

*“Ger ben ben isem; nesin sen ey yâr.
V’er sen sen isen; neyim men-i zâr?” (Füzuli 2005: 484)*

Çünkü ait olmanın, aidiyetin tapınağa çevrilme riski, egonun ezilip ayaklar altına serilmesi ve dolayısıyla yok edilmesi tehlikesi anlamına geliyor. Dasein’in kendini “Herkes”te yitirmesi gibi. (Kocaman 2017: 500-511)

*“Her kes bir başkasıdır ve hiç kimse kendisi değildir.”
(Heidegger 2001: 128)*

Kurumsallaşmış aidiyetin sebep olabileceği ifratı gören ve ifratın ya bilinçli ya da bilinçsiz olarak samimiyetsizliğe, yalana, fırsatçılığa ve sömürüye yol açtığını anlayan biri için ise böyle bir olguyu algılamak ve bu algıyı kabullenmek bir faciadır.

“Nihilizm düşüncenin ürünüdür”. (Wrisley 2016)¹²

Dilmener'in **Homo Nihilus'u** da düşünce, zeka sahibidir: akıllıdır, mantıklıdır, iyiyi kötüden, doğruyu yalandan ayırt edebilir. **Homo Nihilus**, kendi zaafalarını kabullenen, bu zaafalara gülebilen ve bunu normal insan doğasının bir parçası olarak gören serbest düşünce taşıyıcısıdır. Farklıdır; toplumsal beklentiler dışında davranışlar sergiler. İşte bu niteliklerinden dolayı özellikle hiyerarşik toplumlarda küçümsenen bir sosyal karakterdir.

“Ben, Bana ait pek çok sıfat arasında insan olma sıfatına da sahibim, tıpkı canlı bir varlık, bir hayvan türü ya da bir Avrupalı, bir Berlinli olduğum gibi. Ama Beni sadece bir insan ya da bir Berlinli olarak dikkate alan kişi, Bana sadece yüzeysel bir saygı göstermiş olur. Neden mi? Çünkü Beni değil, Benim sıfatlarımdan sadece birini dikkate almış olur da ondan.

Beni olduğum gibi kabul etmek yerine, sadece benim nelere sahip olduğuma, sıfatlarıma bakılmakta ve benim sahip olduklarım (mülkiyetim) hatırıma benimle açık bir anlaşma yapılmaktadır. Bu adeta benim şahsıma değil, sahip olduklarıma yapılan bir evlilik gibidir. Hıristiyanlar benim tinime, liberaller ise insanlığıma yönelir.” (Stirner 2013: 216).

Selami, kurumsallaşan aidiyetin, insanların yüzlerine zorla geçirmiş olduğu maskeyi yırtıp atmak, bu maskenin arkasında saklanılan, bazen hafif bir rüzgar esintisi gibi maskeyi aralayıp arkasından boylanan insan doğasını görmek ister. O, insan doğasını, egonun gücünü, hayata sarılma coşkusunu hayranlıkla seyreder. Hem de sadece kendisinde değil, başkalarında bile. Dükkanda kendisine iç çamaşırı seçirken yapmış olduğu açık-saçık şakalara kimliğine, görünüşüne bağlı olmaksızın herkesin gülmesini zevkle izler:

“..... ‘Kendime Tomi seçeceğim, oram buram hak ediyor böyle bir markayı’ dedim. Bir anda gülüşmeler sardı dükkkanı. Başu açığı da/kapalı da, yanlarında kocaları olmadığında rahat ve huzurluydular. Söylediklerimi

¹² Bu konu ile ilgili daha ayrıntılı inceleme için bkz: Hinman, Lawrence (1977). The Starting Point of Philosophical Reflection: Nihilism and Alienation? *Philosophy Today*, Vol. 21, No. 1/4, s. 90-100

ayıplamak bir yana, komik bulmuş ve hep birden gülmeye başlamışlardı.” (Obsesyon: 141).

Selami, kurumsallaşan aidiyetin; ifratı, fetişizmi ve bunların tesis edilmesi için gerekli olan korkuyu beslediğini anlar. Hatta insanı kendi adından, kendi etnik kimliğinden, dininden vazgeçirecek derecede. Kurumsallaşan aidiyet, fetişleştirilene öyle bir seviyeye yükseltmiştir ki, ona tapınmamak, ibadet etmemek hoş görülüyor; bazı toplumlarda ise günah ve bazen cinayet olarak biliniyor. Sovyet döneminde ideolojiye tapmayanların “halk düşmanı” damgası ile mahvedildiği gibi. İnsanların fetişleştirilene tapınma zorunluluğu/isteği güçlendikçe onların egosu küçülüyor ve bir müddet sonra fetişin baskısı altında mahvoluveriyor. Bunlar tüm çıplaklığı ile Selami'nin çevresinde de yaşıyor. Selami'nin çevresi de kendisi gibi veya farklı şekilde dönüp dolaşan nihilistlerle doludur. Aslen Ermeni ve Hristiyan olan plak sahafçısı Herman'ın, kendi ismini değiştirip Erman yapması, müslüman olmamasına rağmen cuma namazına gitmesi; Ermeni ve Hristiyan olan başka bir plak sahafçısı Antranik'in de adını Kemal olarak değiştirmesi, Selami'yi önce şaşırtıyor. Selami, bunları hatta bir fırsatçılık gibi de değerlendiriyor.

“...Kendisine Erman adını seçip beğenmiş Hermancığım, işi iyice abartmış ve bir zaman sonra cuma nazamları için camiye de gitmeye başlamışsa eğer, bu beni sevindirirdi. Her zaman kırk kilit vurulu kepenklerini indirmeden tuvalete dahi gitmeyen herif, sırf camına “cumadayım-döneceğim” kağıdını asmak için, cuma günleri dükkânı her türlü kötü emele açık bir halde bırakıyor olabilirdi. Mahalleye hava basmak için din işlerine bas-turmuşsa kendini, bana neydi?” (Obsesyon: 105).

Lakin o böyle bir davranışın mega-ideolojinin baskısı altında şekillendiğini ve bunun ulusal, dini vb. azınlıkların kendilerini koruma tepkisi olarak ortaya çıktığını da görüyor:

“...Benim tuzum kuruydu tabii, Türk ve Müslümandım...” (Obsesyon: 20).

Dinin siyasallaştırıldığı ortamda dinle (hem de hakim dinle) ilişkiyi göstermeden geçimini sağlamak, işinde başarılar kazanmak çok zor. Sistem/rejim tabi ki, bir Hristiyanı cuma namazına gitmeye zorlamıyor. Hatta,

yeri geldiğinde, onun kendi dini geleneklerini korumasını takdir bile ediyor. Lakin gizli gündem farklıdır. İslamla ilişkiyi herhangi bir şekilde göster ki, elinde paran olsun, koltuk sahibi olasan, yurtdışında eğitim almak için burs kazanasın. Sovyet döneminin “komünist ol ki, ireli gidebilesin” paradigmasının tekrarı. Bu siyasi şekil kazandırılmış İslam açık kelimelerle değil, işaretlerle, vücut diliyle, göz-kaşla insanları kendi egolarından ayırarak kurumsallaşan aidiyetin içine çekiyor. Ve böylece, Antranik Kemal'a dönüşüyor, Erman olmuş Herman cuma namazına gitmeye başlıyor, Hamza'nın dükkanı ise El Hamza olarak ortaya çıkıyor. Çünkü iyi geçim de, karyerinde yükselme de, iyi bir eğitim alabilme de insanın doğal isteği, temel hakkıdır.

“Neymiş benim üstlenmem gereken o bir sürü mesele? Öncelikle iyi meseleleri benimsemeliymişim, sonra Tanrı meselesini, insanlık, hakikât, özgürlük, insanîyet, adalet meselelerini, dahası halkımın, hükümdarımın, vatanımın meselelerini, ayrıca tin meselesini ve daha binlerce başka meseleyi... Bir tek Benim meselem benim kendi meselem olmamalıymış! ‘Tüh o egoiste! Yazıklar olsun, yalnızca kendini düşünene!’” (Stirner 2013: 15).

Selami tüm bunları izleye izleye aidiyetin fetişizme, tapınağa çevrilme riskinin büyük olduğu bir toplumda yaşadığını anlıyor ve bu algı sonucu her türlü aidiyeti, mensupluğu reddediyor – gerek sosyal, dini, milli, gerekse de kurumsal. Aile, işyeri, siyasi parti, sosyal ve politik birlik – bunlar hiçbirini ona göre değil. Herhangi bir işyerine bile bu tür bağlılığa dayanma gücü yok.

“Eskiden efendimiz Tanrı'ydı, şimdi ise efendimiz İnsan'dır.” (Stirner 2013: 229).

Selami'nin inceleme, muhakeme ve tahminleme yeteneği yeteri kadar yüksek olduğu için, üstelik kendisi gibileri ile çevresinde çok az karşılaştığından, kurumsal sorumluluğu da bağlılık olarak algılıyor ve onu reddediyor. O, çalışmaya başlayacağı halde, muhtemel patronunun entelektüel seviyesi ve sosyal iletişim alışkanlıkları ile ilgili *a priori* şüphelere de kapılıyor. İşe alınma sürecinin adaletine ve dürüstlüğüne inanmamasının yanısıra anti-patik ve iç gıcıklandırıcı bir iş ortamına düşmek de kendisini korkutuyor.

“... İTÜ’den mezun inşaat mühendisi arkadaşlarım ya tamamen işsizdi ya da karın tokluğuna çalışıyorlardı. Üstelik her gün, patronun ve ekibinin din iman şeklindeki ağız kokusuna tahammül ederek. Böyle işe iş mi denirdi?” (Obsesyon: 26).

Artık totalleşmeye doğru ilerleyen toplumlarda insanların, özellikle de gençlerin, (mümkün durumlarda) az hakediş, düşük maaş, terfi ayrımcılığı, ağır iş yükü gibi sosyal ve ekonomik konulardan değil de daha ziyade psikolojik rahatsızlıklar yüzünden işden ayrıldıkları ve daha az maaş ile daha huzurlu ve daha profesyonel bir ortamda çalışmayı tercih ettikleri; kendilerini çerçeveye sokan her türlü aidiyeti, mensupluğu söküb attıkları; bu aidiyetin, egoyu ezerek, ayaklar altına alıp hiçleştirerek getirdiği rahatlığı ellerinin tersi ile ittikleri bir dönemi içine alan zaman-mekan kronotopunun yansımasıdır Selami.

“Ben bambaşka işlere bulaşmış, ekmeğimi arşivden/koleksiyondan yemeye başlamıştım...” (Obsesyon: 26).

Selami bir zamanlar hakkı, adaleti var saymış olsa da, zamanla inandığı değerlere güvenini kaybetmiştir. Bunu roman boyu Selami’nin kendi kendisi ile mükalimelerinin nitelik açısından değişmesi de gösteriyor. Romanın (ve Selami’nin gözlemlemiş olduğumuz bir yılının) ortalarına doğru, onun insanların kendi haklarını neden anlamadıklarına, onlara karşı yapılan hak-sızlıkları neden kolayca kabullendiklerine hayret ettiğini görüyoruz. Nihilleşmekte olan bir bireyin, var olan ve henüz tam anlayamadığı toplumsal nihilizme isyanıdır bu sanki.

“..... İnanmayanlar da vardı. Mesele inanmak/inanmamak meselesi değildi ya, böyle bir tavrı normal ve hakkıymış sananlar vardı..... İnsan kollundan tutub, ‘Bana bak!’ demek istiyordu, ‘Neye inanmıyorsun?’ Ya da ‘İnanman için sana daha ne göstermeleri gerekir?’” (Obsesyon: 111).

Lakin bilgisi, sezgisinin gücü her şeyin görüldüğü gibi olmadığını, aslında insanların, bu değerleri ondan çok daha önce yok ettiklerini algılatmış:

“.....bu memleketin/bu insanların bu adama layik olduğu da anlaşıl-
mıştı”(Obsesyon: 111);

... sloganın, sözü emelden bıçak gibi kesip ayırdığı sembolik bir top-
lumda yaşadığı giderek ona daha çok kanıtlamıştır:

“Cümhuriyetçisi de birdi, şeriatçısı da. Milliyetçisi de birdi, mümini
de. Hatta hatta, sağcısı da birdi, solcusu da.” (Obsesyon: 59).

Sözün, düşüncenin ve emelin bir biri ile hiçbir ilişkisi olmayan top-
lumda sözün iktidarını sadece sloganlar, söylemler belirliyor. Söylenenlerin
içi de, altı da çoğu zaman boştur. Ve sözün emele değil, sadece slogana dö-
nüştüğünü gören Selami sözü de imha ediyor:

“..... Duysam da inanmayacaktım....” (Obsesyon: 38).

Giderek değerlere güvenini kaybeden Selami, kendini sosyumdan –
insan toplumundan izole ederek benlik egosu üzerine odaklanmış nihilist bi-
risine dönüşüyor. Bununla o, kurumsallaşan aidiyetin, onun egosunu yok et-
mesine izin vermiyor. O kendisi herhangi bir şekilde (devlet, insan toplumu
vs.) meydana çıkan kurumsallaşan aidiyeti yok ederek yerinde Ben’inden,
egosundan koruyucu bir kale yapıyor.

“Eğer devlet bizim insan oluşumuza güvenmek zorunda kalacaksa,
ahlaklılığımıza, töreye bağlı oluşumuza güvenmek zorunda olduğu da söyle-
nebilir. Birbiri içinde İnsan’ı görmek ve birbinie karşı İnsan olarak davran-
mak ahlaki bir tutum, töreye uygun bir davranış olarak adlandırılmakta-
dır..... Eğer Ben, kendimi İnsan olarak gördüğüm gibi, Sende de İnsan’ı,
yalnız ve yalnız İnsan’ görürsem, Seninle tıpkı kendimle ilgilendiğim gibi il-
gilenirim. Çünkü Biz şu matimatiksel denklemin ifade ettiğinden başka bir
şey değiliz: $A=C$ ve $B=C$, o halde $A=B$. Bu şu demektir: Ben İnsan’dan baş-
ka bir şey değilim, Sen de İnsan’dan başka bir şey değilsin, o halde Ben ve
Sen aynı şeyiz. Ahlaklılık, töreye bağlılık egoizmle bağdaşmaz, çünkü ahlak-

luluk, töreye bağlılık Beni değil, Bendeki İnsan'ı geçerli saymak üzerine kurulmuştur. Devlet, sadece kendini gözetən Ben'lerden ibaert bir birlik değil de İnsan'lardan ibaret bir toplum ise, töreye bağlılık, ahlâklılık olmaksızın varlığını sürdürülemez, bu yüzden de ahlâklılık, töreye bağlılık üzerinde ısrar etmek zorundadır.

Sonuç olarak, devlet ve Ben birbirimize düşmanız. Bu İnsan topluluğunun refahı ve mutluluğu bir egoist olarak Beni hiç ilgilendirmiyor, Ben ona hiçbir fedakarlıkta bulunmam, sadece onu kullanırım; ama onu tam anlamıyla kullanabilmek için, onu kendi mülküm, kendi yaratığım haline getirmeye çalışırım; yani onu imhâ edip yerinde bir Egoistler Birliği kurarım.” (Stirner 2013: 221-222).

Egoistin bu İnsan topluluğunu kullanma isteğini, Selaminin - Homo Nihilus'un düşünceleri de yankılar:

“Neydi bu yahu? Bu kadar çok para, kasa, sayma aletleri.... O-HA deyip duruyorduk ya, kesmiyordu hiçbirimizi. Aslında ne yalan söyleyeyim, bana yaramamış da değildi.” (Obsesyon: 110).

..... Ve Selami toplumsal kimliğin, *ait olmama* üzerine kurulu yeni bir biçiminin taşıyıcısı gibi karşımıza çıkar.

“Tanrı ve İnsanlık, davasını hiçbir şey üzerine kurmaz; yani kendinden başka hiçbir şey üzerine. Keza ben de, tıpkı Tanrı gibi, kendi davamı Kendim üzerine kuruyorum, çünkü Ben diğer herkes için bir hiçim, çünkü Ben kendim için her şeyim.....” (Stirner 2013: 17).

Selami inşa ettiği ve içinde yaşadığı Hiç'i de Ben'i/ Öz'ü ile birlikte yaratmış ve Ben'i/ Öz'ü ile de paylaşmaktadır. Hiç'in karşılığında tapınağa çevirdiği koleksiyonun, hayatını tamamen doldura bilmesi de yarattığı Ben'in/ Öz'ün sayesinde mümkün olmuştur. Bu Ben/ Öz – Selami'nin Canının İçi - onun karşısına bazen öğretmen, bazen danışman, bazen arkadaş, bazen de sadık bir dost sıfatıyla çıkıyor. İdeal olarak. Selami'nin Ben'i/ Öz'ü onun ideallerinden oluşmuş, şekillenmiş bir Ben/ Öz'dür. O, çevresinde gör-

mek istediği, fakat göre bilmediği öğretmenini, arkadaşını, sadık dostunu, sevgilisini, büyüğünü iç dünyasına taşıyarak bunlardan bir Ben/ Öz yaratmıştır. Bir zamanlar Ben'i/ Öz'ü ile bir bütün olarak mevcut olan (hiç değilse yazar, okurun böyle düşünmesine herhangi bir kısıtlama yapmıyor) Selami, giderek Ben'inden/ Öz'ünden uzaklaşıyor: Selami, gerçek dünyaya dönüşüyor; hayali dünyasını ise Ben'ine/ Öz'üne dönüştürüyor. Kabuk *İnsan*, iç *Ben*'den ayrılıyor.

Dolayısıyla Selami, Ben'i/ Öz'ü ile sürekli diyalog içindedir. Ben'in/ Öz'ün sustuğu zaman ortalıkta dolaşan Selami ise çevresinin izdüşümüdür. Lakin bu Ben'i/ Öz'ü “Canımın İçi” adlandıran Selami, okurları varoluşla ilgili bir soruyla karşı karşıya bırakıyor: Selami gerçekten mi Ben'inden/ Öz'ünden ayrı mevcuttur? İç dünyamız bizden mi, bizden ayrı mı? İç dünya diyorsak, demek ki bu dünyayı onun aksi olan başka bir dünyaya karşı koymaktayız. Demek ki ayrı ayrı dünyaları birleştiriyoruz. Ama yine de birleştiriyoruz ve demek ki bir bütünüz.

“Ben gerçekten hem insanım, hem de gayri-insanım; bende ikisi de bir arada mevcut, çünkü Ben insanım, ama aynı zamanda da insandan öte biriyim, yani Ben salt şu sıfatımın Ben'iyim.” (Stirner 2013: 220).

Selami de belki bir bütündür ve işte bu yüzden de gerçek dünyayla Ben'i/ Öz'ü arasında bir denge bulmaya çalışıyor. Ve bu sebepten de, Selami'nin Ben'i/ Öz'ü ile iletişimi de aslında belki bir bütün, kesintisiz, iki tarafın yer almadığı bir monologdur.

“<¹³Gün gelir, fren tutmazsın diye çok korkuyorum. İkimizi birden imha etmenden korkuyorum.

>¹⁴İkimiz, öyle mi? Sen kendini tamamen bağımsız sanmaya mı başladın?....” (Obsesyon: 24).

¹³ Romanın metninde kullanılan “<” işareti ile yazar, söylenenlerin Selaminin Canının İçi'ne ait olduğunu göstermektedir.

¹⁴ Romanın metninde kullanılan “>” işareti ile yazar, söylenenlerin Selami'ye ait olduğunu göstermektedir.

Yazar, bu sorunun cevabını kısmen okurun açıklamasına bırakır ve Selami`yi okurun gözü ile de görmek, okurun kavramı çerçevesinde de anlamak istiyor. Tam olarak da Selami`nin; Ben`ini/ Öz`ünü, öğretmeninin, arkadaşının, danışmanının ve sadık dostunun gözü ile görmek, anlamak istediği gibi. Varoluş felsefesinin de çöze bilmediği bu soruya, tabii ki, bu yazıda cevap aramak amacımız yok. Fakat yazarın böyle bir soruyu gürültüsüz patıltısız karşımıza çıkararak bizi düşündürmesinin zevkinin yerini hiçbir şey alamaz.

“Ben diyorum ki, Sen bir Yahudi`den, bir Hıristiyandan ve benzerlerinden daha fazla birisin, hatta Sen İnsandan da daha fazlasın. Bütün bu saydıklarım birer düşüncedir, oysa Sen bedene sahip birisin. Sen `soyut bir İnsan` haline gelebileceğini mi sanıyorsun?” (Stirner 2013: 159).

Selami ve onun Canının İçi arasındaki etkileşim, George Mead`in ima ettiği *Kurumsallaşmış Ben* (“me”) ve *Öz-Ben* (“I”) arasındaki karşılıklı iletişimin bir yansımasıdır sanki. Mead`e göre, *Kurumsallaşmış Ben*, toplumun onayladığı fikirlerin tecessümü, örgütlenmiş düşüncelerinin mecmuu ve bunlara dayanarak çevrenin sabit ve beklenen yorumlanmasıdır; öte yandan *Öz-Ben*, kurumsallaşmış ve örgütlenmiş toplumsal fikir ve davranışlara beklenmeyen, kurallara uymayan, düzeni bozan ve dolayısıyla bazen şaşırtıcı olan tepkilerin tezahürüdür. (Mead 2015: 192-199). Bunların her ikisi aynı bir bireyde birleşir; ve birey, şartlara bağlı olarak çevreye beklenen ya da beklenmeyen tepkiler verir. (Bazen kendi kendimize şaşırmamızın ve kendimizi tanımamızın nedeni de bu olsa gerek). İşte bu ikiye ayrılma da sosyal ortam, kurumsallaşma, örgütlenme var diye mevcuttur.

Her toplum kendi nihilistini yaratır. Her nihilist onu yaratan toplumun izlerini taşır.

19. yüzyılda gelişerek türlü mekanlarda kendisinin çeşitli biçimlerini oluşturan nihilizmin yan dallarından biri manevi nihilizmdir: ahlaki değerleri, sosyal sorumluluğu ve sosyal normları inkâr eden metaetik tasavvur biçimi.

Manevi nihilistin çevreden dışlanması ve kendine kapanması farklı şekilde ortaya çıkar. O, dış dünyanın varlığını değil, değerini yok sayar. Ve bu

nedenle, onun dış dünyadan tecrit olunması da sadece değerlerden tecrit olunma gibi meydana çıkar. Manevi nihilist, aslında dış dünyanın değerler sisteminden tecrit olunarak onu kendi çıkarı için kullanmaya başlar. Bu ise manevi nihilistin kendine kapanmasını da farklı bir biçimde ortaya çıkarır. Manevi nihilistin kendine kapanması; kendi görüşlerine, kendi düşüncelerine değil de kendi çıkarına kapanma, değersiz kıldığı dış dünyadan elde edebileceği çıkarlara odaklanmadır.

Manevi nihilizm, imperya sonrası yeni toplumlara özgü olan bir sosyal varoluş şeklidir. Bu açıdan manevi nihilizm, Sovyet döneminin fetişizminden post Sovyet döneminin nihilizmine doğrudan atlamış (veya yuvarlanmış) *Homo Post-Sovietikus*'un da çoğu durumda ortaya çıkardığı sosyal kimlik biçimidir. Öyle ki, Sovyet sistemi (diğer benzer sistemler gibi), manevi nihilizmi ve onun çeşitli biçimlerini meşru kılan ve devamlılığını bir kaç kuşak boyunca temin edecek bir sistem olmuştur.

Roman boyu Selami'nin içinden geçtiği nihilleştirme ve Ben yaratma süreçlerini izlerken *Homo Sovietikus*'un varisi olan *Homo Post-Sovietikus*'un benzer özellikleri ani kıvılcımlar gibi parlamaya başlar. Sovyetler Birliği'nin yıkılması sonrası bağımsızlık kazanmış devletlerde milli yapılanma çok zor bir süreçti: özellikle ilk yıllarda malum ekonomik sıkıntılar, siyasi deneyimin olmaması, ateşlenen toprak çatışmaları ve tabii ki, kağıt üzerinde kalan yasalar. Tüm bunlar, yeni devlet inşasını kargaşalarla, ağırlarla dolu bir döneme çevirmişti. Ancak Sovyet döneminin yankısı olarak bağımsızlık dönemine uzanan bu sarsıcı mâniler, yeni yaşam yapılanmasını engelleyen tek faktörler değildi. Sovyet dönemi, kendi ağırlı çöküşünün ardından hem de nihilist bir insan mirası bırakıp gitmişti: malum felsefi akınların belirlemiş olduğu eksplisit (açık) nihilist değil, sosyal değerlerin sözde taşıyıcısı olan ve kendini bazen aşık eden, bazense gizli tutan implisit (kapalı) manevi nihilist. Sovyet rejiminin otoriterliğinden, sözde insan refahının teminatı gibi algılandırılan normlara tabi olma kısıkaçından kurtulmuş, geçmişin değersizliğini anlamış, yeni dönemdeyse neye inanacağını, neye değer vereceğini henüz idrak etmemiş manevi nihilist, Sovyet sonrası dönemin kalkınmaya ve modernleşmeye engel yaratan en zor giderilecek belalarından olmuştur. Çünkü Sovyet dönemine geldiği anda artık ne dürüstlüğü, ne yaratıcılığı, ne sosyal sorumluluk duygusu, ne de iyimserliği kalmıştı. Dürüstlük gibi anladığı dürüstlük, yaratıcılık gibi anladığı yaratıcılık, sorumluluk gibi anladığı sorumluluk, iyimserlik gibi anladığı ise iyimserlik değildi - her zaman olmasa da, çoğu zaman bunların sadece taklidi idi. Manevi nihilistin bir çırpımda ıslah edilmesi, yok edilmesi, değiştirilmesi, yenilmesi mümkün değildi. Çünkü manevi nihilistin arkasında toplumsal düşüncenin topluca çöküşü duruyordu.

Her bir nihilistin kendine özgü “ego besleme” usulü var.

Sovyet sonrası dönemin “bana değmeyen yılan bin yaşasın” mantığını karşısında kalkan gibi taşıyan manevi nihilisti, kendinden, bazen kendi akrabalarından, kendi evinden, kendi mülkünden başka hiçbir şey ilgilendirmez. Evinin içi temiz, zengin, şaşaalı olsun da, kapısının önü çöp yuvası olsa da farketmez. Dairesinin bir odasını genişlete bilsin de, apartmanın dışına çıkarmış olduğu cam balkon, binanın yapı güvenliğini riske alsada ne farkeder? Numarası özel rakam kombinasyonlu büyük, pahalı, “imrenenlerin gözüne giren” bir lüks arabaya sahip olsun da, bu araba şehrin sokaklarında kaldırımlara park edilerek insanların hareket yolunu kesse de dünyanın sonu mu gelecek? Zengin bir iş adamı olarak ortaya çıkıp yüksek tabakaya damgasını vuranlardan olsun da, inşa ettiği apartmanlar şehrin tarihini söküp atsa da ne olacak ki? Bakh`dan, Bethoven`den, Lermontov`dan bilgi sahibi olsun da, çocuğunu üniversite sınavlarından tanıdıkları aracılığıyla geçirse de bilinliğinden bir şey mi eksik olacak? Atasözünü, değerli değerleri ezberle bilsin de, klasik şairlerden post-modern yazarlara kadar dilediğin birinden alıntı yapsın da, çevresinde her gün gördüğü adaletsizliğe karşı çıkmaya da dehasına kimse şüphe mi edecek? Büyüklere saygılı olsun da, her sokak başında kornayı çaldırıp ihtiyar, hasta, çocuk bilmeden insanları rahatsız etse de ahlakı mı sorgulanacak? Dünyayı o mu kurtaracak? Dünyaya düzen getirmek ona mı kalmış? Eski pazara yeni kanun mu çıkaracak?

Nasıl kazanmıştı bu özellikleri Sovyet sonrası nihilist? Sovyet döneminde ne kapısının ağzında çöp olurdu, ne arabasını yaya yolunda park edebilirdi, ne de oturduğu apartmanın duvarına izinsiz bir çivi çakabilirdi. Akrabasının çocuğunu tanıdık aracılığıyla veya rüşvetle belki sınavlardan geçire veya işe aldırabilirdi, ama bunları *Homo Post-Sovietikus* gibi aşikâre, hiç kimseye aldırmadan değil de gizli, korkusu gözlerinden aşarak yapardı. Çünkü bağlı olduğu, bağlı olmadıkta ise cezalanmasına neden olacak sert yasalar vardı; şikayetlerin yapılabileceği ve yapıldıkta inceleneceği kurumlar vardı; haksızlığa uğrayan insanların haklarını kendilerine iade edecek makamlar vardı. Lakin o, işte bu “kuralların”, bu “yasaların” ve bu “adaletin” içinde nihilizme yol almaya başlamıştı; çünkü Sovyet döneminde bağlı olduğu tüm yasaların, aslında siyasi düzenin devamlılığını koruyan sahte bir adalet kavramına hizmet ettiğini görmeye, anlamaya başlamıştı. Swader’in, Inkeles ve Bauer’e (1959) de dayanarak belirttiği gibi, Sovyet döneminin aile modeli bile totaliter rejimin

istek ve ihtiyaçları üzerinde kurgulanmış ve Sovyet ailesi zaten rejim tarafından içerisinden ele geçirilmişti¹⁵. (Swader 2010: 67).

“Stirner, Bruno Bauer’in, ‘halkın iktidarı’nın sonucu olarak gelişen ve daima ‘halkın iradesi’ne tabi olan demokratik devlet kavramını reddeder. Stirner’e göre, Devlet asla halkın denetimi altına alınamaz. Onun her zaman kendine ait bir mantığı, insafsızca icra ettiği kendine ait bir gündemi vardır ve kısa zamanda, temsil etmeye niyetlendiği halkın iradesine karşı hale gelir.” (Newman 2001: 148)¹⁶

İnsanların hakkına girilemezdi, ama insan gerçek hakkının ne olduğunu unutmuş veya Sovyet ideologlarının istedikleri gibi algılamaya mahkum edilmişti. Her şeyin sahibi milletti; lakin bireyin sahiplenebileceği hiçbir şey yoktu. Kimse diğerini rahatsız ede, aşağılaya, sözlü saldırıya maruz koyamazdı; lakin rejimi aşağılayanları, hatta yapıcı bir şekilde eleştirenleri hakaret ve tehdit bataklığında boğmak her kesin borcuydu. İnsanlar kaba, ağza alınmayacak kelimeler sarfederek başkalarının haysiyet ve şerefine aşağılayamazlardı; lakin sevmediği komşusu, herhangi bir şekilde anlayamadığı meslektaşı vb. hakkında üst makamlara anonim yazılar yazarak ona “halk düşmanı” damgasını vurdura ve hayatına son koydurabilirlerdi.

Sağlam bir Homosos (Homo Sovietikus – JQ), tam bir enternasyonalisttir ve tüm insanları kendi kardeşleri sanar. Kardeşlerinse nazını çekmesen de olur. (Zinoviev 2006: 356).

Her kes eşitti, lakin bu, yapay bir eşitlikti; bu, mesela, aynı sorumlulukla, aynı vicdanla çalışmayan insanların emeğinin aynı karşılık bulması bağlamında bir eşitlikti:

¹⁵ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz: Inkeles, A., & Bauer, R. A. (1959). *The Soviet citizen*. Cambridge: Harvard University Press.

¹⁶ Alıntı, metnin Kürşat Kızıltuğ tarafından Türkçe çevirisine dayanmaktadır. Bknz: <http://anarsizm.org/devlete-karsi-savas-stirner-ve-deleuzeun-yaklasimi-2001-saul-newman/>

Eşitlik vurgusu, devletin her bir Ben'i vatandaş olarak görmesi gibi, toplumun da her bir Ben'i vatandaş olarak görmesi anlamına gelir. Bu nedenle de eşitlik fikri Ben'i kısıtlayan bir idealleştirme olarak toplumun yüceltilmesine neden olur. (Tosun & Çakır 2017: 64).

Toplumsal davranış, ahlak kodu üzerine kuruluydu ve ahlak, maneviyat, komünistin önde giden göstergesiydi; ama “yalaka”, “korkak”, “yalancı”, “hain”, “rüşvetçi”, “sözüne dönük”, “ikiyüzlü” de işte bu dönemin ürünleriydi. Hayat olumlu, aydınlık, garantili bir hayattı; ama “aceleci”, “sabırsız”, “ilgisiz”, “söz kesen”, “dinlemeyi bilmeyen”, “bugünüyle yaşayan” da işte bu hayatın ortaya çıkardığı tiplerdi. Eğitim ücretsiz, parasız, herkes için açık, laik bir sistem üzerinden verilmekteydi – hiç kimsenin eğitim hakkı ayaklar altına serilemezdi – lakin dinin eğitime uygulayabileceği yasak ve kısıtlamalar aynı yöntemle ama farklı paradigmalarda komünizm ideyolojisi tarafından laik eğitime de uygulanmaktaydı. Schiller'i Almanlar kadar iyi anlayıp açıklayabilirlerdi – ama bu açıklama, Sovyet ideyolojisine muhalif olmayacaktı; tam tersi, onu destekleyecekti. Chopin'i Polonyalılar kadar iyi duyabilirlerdi; ama bu, Sovyet ideologlarının eğitime verdikleri değer az kala tek isbatına çevrilecekti. Batı'nın tarihini batılılardan daha iyi benimseyebilirlerdi; lakin ezberlenen olgular, propaganda ve Batı karşıtı siyaset için kullanılacaktı. Yığın yığın bilgi, insanların beyinlerine sistemli şekilde yerleştiriliyordu; lakin bu bilgileri uygulamak, gerçekleştirmek için herhangi bir yetenek geliştirilmiyordu. Kitap okuma oranı en yüksek olan ülkeydi Sovyetler Birliği; lakin kritik düşüncenin önünde kesintisiz olarak kırmızı ışık yanmaktaydı. Artı, özellikle periferik bölgelerde, Sovyet rejimi insanı üretici damarından mahrum olmuş bir tüketiciye dönüştürebilmişti; ve tüketime yönelik sosyal motivasyon, insanın ve dolayısıyla toplumun entelektüel krizine de yol açmıştı: ne inisitayiflik, ne düşünme ihtiyacı, ne kararalma yeteneği, ne bilginlik, ne strateji, ne de vizyon kalmıştı. Tüm bunların eşliğinde ise alışkan ve unutkan bir insan – bir *nihilist* şekillenmişti. Ve bu manevi nihilist; yeni döneme kanuna, kurala, hakka, adalete büyük bir güvensizlik duygusu ile girmiş ve bu yeni dönemde bunların tesis edilmesine engel olan mühüm faktöre dönüşmüştü.

“Herif götürmüyor mu sanıyorduk? Yok, neredeyse hepimiz emindik. Ama götürmenin biçimi ve miktarı önce ağızımızı beş-on karış açık bırakmış, ardından da gelecekle ilgili bütün bağlarımızı koparmamıza sebep olmuştu.” (Obsesyon: 110).

Sovyet sonrası döneminin nihilisti, Sovyet döneminin fetişistinden yararlanmıştı. Sovyet döneminin çöküşü ile fetişist, ansızın nihiliste çevrilmişti. Çünkü Sovyet döneminin sütunlarını oluşturan tüm fetişler, Sovyet dönemi ile birlikte yok olup gitmişti.

Sovyet dönemi – tabii ki, muhalifler dışında - dört tip nihilist mayalandırmıştı: a. utanç duygusunu kaybetmiş ve ahlaksızlık üzerinde yeni “ahlak” inşa ederek onu meşru kılmış tip (*azgın tip*); b. kritik düşünce, inceleme, sezgi özelliklerini yitirmiş ve sonununda “beyninin mantık tabakasından hasar görmüş” kaygılardan bağımsız tip (“*mankurt*”laşmış memnun tip); c. Totalleşmenin, tüm cesaretini elinden aldığı ve canını kurtarmak için tüm değerleri imha etmeği, hatta kendini bile kökünden değiştirmeyi göze almış tip (*bitkin tip*); d. düşünebilirliğini, duyabilirliğini ve kısmen de olsa adaletini yitirmemiş, lakin bunların hiçbir işe yaramadığını anlamış ve bu anlayışını içine kapanarak manyakal-depressif veya şizofren tepkilere dönüştürmüş tip (*küskün tip*). Dördünü de birleştiren özellikse onların bu veya diğer nedenlerle (a. toplumsal değerleri çiğnediği veya çiğnemeği başardığı için; b. Toplumsal değeri bir kavram olarak algılaya bilmediği için; c. içindeki korkudan dolayı toplumsal değeri bir anlayış olarak tabulaştırdığı için; d. Toplumsal değerinin önemini anlasa da onun varoluşunu engelleyen faktörlerin çok derin katını gördüğü ve bu nedenle tüm umutlarını ve iyimserliğini kaybettiği için) toplumsal değerleri yok sayması ve onlara güvenmemesidir.

Tabii ki, insanı nihilizme yuvarlatmanın çeşitli yolları var. Ve tabii ki, Sovyet rejiminin seçtiği yol bunlardan yalnızca biriydi: baskılarla, yalanlarla, mehrumiyetlerle insanı kendine tabi kılarak onun beynine gerekli ideolojiyi yerleştirmek. Bu ve benzeri yöntemler, baskı ve korku üzerine kurulu diğer rejimler tarafından da uygulanmış ve hâlâ uygulanmaktadır.

Naim Dilmener, Selami karakteri üzerinden bizi dördüncü tip (*küskün*) nihilistle - toplumsal değerlerin önemini (kısmen de olsa) anlayan, lakin onların gerçekleşmesinin mümkün olmadığını gören ve bu nedenle her türlü adaletten ve iyilikten umudunu kesen obsesif, kendine kapalı sosyal tiple karşılaştırıyor. Obsesiflik, daha çok genetik, biyolojik, psikolojik bir özellik olarak kabul edilse de, yazar obsesifliyin sosyal faktörlerini de katman katman açarak okurların gözleri önüne seriyor. Yaşadığı toplum, düşüdüğü ortam, bulunduğu muhit, insanı öyle bir deli eder, öyle bir şizofrene çevirir,

öyle bir manyaka dönüştürür ki, genetik olan sosyal olanın karşısında güçsüz kalır, diz çöküp beyaz bayrak kaldırır. Roman boyu her makamda satırların altından okura boylanan bir uyarı var: genetiğin bir sonuç olarak yapmış olduğunu sosyal olan da yapabilir – hem de daha keskin. Ve aslında her şeyi/çok şeyi genetiğin omuzlarına yükleyerek sosyal faktörün rolünü, önemini küçümsememliyiz. Aksi halde bu, özel amaçlar için sosyal faktörleri şekillendiren ve yönlendiren siyasal teknoloji uzmanlarının eline kendi niyetlerini maskeleyerek için bir fırsat olarak geçebilir. Yazarın karşımıza çıkardığı *Homo Nihilus* da yaşadığı ortamın şekillendirmiş olduğu bir sosyal tiptir. Nihilizmi bir benlik, bir kendini algılama modeline çevirmiş bu sosyal tipin çıkış noktası ise kurumsallaşmış aidiyet biçiminde ortaya çıkan toplumsal “tapınak”ları sıfırlama, yok sayma makamıdır.

Aslında Türkiye gibi sembollerin neredeyse hayati önem taşıdığı, bazen kutsallaştırıldığı bir ülkede ait olmadan yaşamak kolay mı? Değildir. Sembollerin heyecan, coşku kaynağı olduğu bir toplumda sembollerden uzak durmak, hayati renksiz, coşkusuz, heyecansız yaşamak demektir. Öyle ki, bu toplumda semboller, heyecanın, coşkunun neredeyse tek kaynağı oluvermiştir.

Dilmener, *küskün* nihilisti tüm çıplaklığı ile gözümüzün önünde canlandırmanın yanısıra, Selami'nin çevreyle etkileşimi sürecinde diğer karakterlerin de profilini çiziyor. Antranik'in/Kemal'in ve Herman'ın/Erman'ın örneğinde yazar bizi *bitkin* nihilistlerle karşılatıyor:

“Sırtı dönük olduğu için görememişti beni ve Ermeni olduğunu açığa vuran iğnelemenin kimden geldiğini göremediği için çok korkmuştu.” (Obsesyon: 28);

Aynı zamanda, roman boyunca, rüşveti, yolsuzluğu “miktarında”, hayatlarını bir o kadar etkileyemeyecek derecede normal kabul eden, sadece aşırı seviyeye ulaşıp çevreye ses salmış usulsüzlüğe amip tepkisi veren *memnun* nihilistlerle de yüzleşiyoruz:

“Metrobüsteki muhabbet 17 Aralık’tı tabii. En ağır şeyler söylenilir olmuştu şeriat takıntılı iktidar için. ‘Yuhhh’ çeken çekeneydi. ‘Lan götürme demedik be adam’ diyordu abinin biri, ‘ama bu kadar mı, böyle mi insafsız?’”(Obsesyon: 111).

İslamcı belediyelerin imajında ise Dilmener, azgın nihilistlerin profi-
lini çiziyor.

“Tanrı öldü... Onu öldüren biziz.” (Nietzsche 2001: 120)

Selami, İslamcı belediyeler hakkında düşüncelerinde İslamı siyasal ve dolayısıyla ekonomik çıkarlar için kullananların, aslında İslamla, dinle herhangi samimi bağlılığının olmadığı kanaatine varıyor. Ve böylece İslamın, İslamcı nihilistler tarafından yok edilmesinin, imha edilmesinin bir gerçekliye dönüştüğüne dikkatimizi yöneltiyor.

“Sahil yolunun dörd bir tarafını laleler basmıştı yine. Ortalık dile-
nenden, el avuç açandan geçilmiyordu. Yok, karın doyurmak yerine lale
vardı heriflerin aklında/gündeminde..... Ayıp ha!. O kadar aç, o kadar kuru-
şa mühtac insan varken sen kalk, ne kadar dayanacağı dahi belli olmayan
bu lalelere para akıt. Allah olsaydı çoktan çarpardı ya, yok işte....Onlar
herkesten evvel biliyordu olmadığını. Yoldan tamamıyla çıkmış olmalarının
sebebi de bu zaten.” (Obsesyon: 183).

Selami'nin kendisinde de küskün biçimden azgın biçime geçiş, belirli
bir düzlemde izlenebilir. Aslında küskün karakterin, diğer karakterlerden
farklı olarak, nihilizmi aşma fırsatları daha gerçekçidir. Selami, romanın so-
nuna doğru böyle bir değişime uğrayacağı ile ilgili umut kıvılcımları da yara-
tıyor. Kızının karşılaştığı sorunu anladıktan sonra değişmeyi, doğru yolu bul-
mayı da düşünmemiş değil Selami. Hatta yeni bir evlilik yapma ihtimalini de.

“Değişecektim. Bunu çok istiyordum. Kızımın anlattıklarından sonra
karar vermiştim buna. Kızımla yaşayacaktım. Hem belli mi olur; bakarsın
hayatıma yeni birisi girerdi ve o da kızıma, kendi kızı gibi sarılırdı.”
(Obsesyon: 249).

Lakin sosyal çöküş eşliğinde bu çok zor ve belki de imkansızdır. Bu açıdan Selami de, nihilizmi aşmak yerine, giderek *azgınlaşıyor* ve “ahlaksızlık” üzerinde yeni ahlak inşa ederek onu meşru kılıyor. Bu, manevi nihilizmin çok belirgin bir yol haritasıdır.

Tabii ki Selami, sadece ait olmama üzerine kurulu kimlik biçiminin tanımlanması için yaratılmış bir karakter değildir. Yazar; Selami'nin düşünceleri, sözleri, hareketleri ve sosyal fesatlara tepkileri aracılığıyla çok sayıda sosyal sorunları ilgi odağı yapıyor.

“..... iş verdiklerinin/işe aldıklarının bir tek onlardan olub olmaması mühimdi, bu yüzden de kadroların tamamı iş bilmezlerden müteşekkildi..... Basit ve son derece gündelik bir esnaf zihniyeti, bütün memleketi nasıl ele geçirmiş olabilirdi?” (Obsesyon: 26)

Dilmenerin *Homo Nihilus*'u, pozitif niteliklerini kaybetmekte olan, değerlerin ayaklar altına serilmesine kolayca izin veren bir toplumun manevi açıdan güçsüzleştirdiği bir tiptir. Bize göre eserin ana konusunu oluşturan fikir de budur. Çöküş yolunda olan toplum, bireyi de arkasınca sürükler, onun tüm gücünü, ışığını, sevincini, ilgisini, inancını, kısacası toplumun gelişimine katkıda bulunacak tüm niteliklerini elinden alır.

“Böyle olmuştu artık. Ne söylerlerse söylesinler, kimse inanmıyordu. ARTIK ONLARA İNANMIYORDUK! Hiçbirimiz hem de.” (Obsesyon: 38).

Homo Nihilus güçsüzdür; lakin onun nihilizmi, değerlerini kaybetmekte olan toplumun varlığına hem de sessizlik içinde bir itirazdır. O, isyankar değil; tanık olduğu çirkinlikleri ıslah etmek için boş yere çaba da sarfetmiyor – çok şeyi, belki de hiçbir şeyi değiştirebilmeyeceğini anlıyor. Bu nedenle de uygun ortamda tüm bu çirkinliklerin içinde yer alabileceğini de düşünüyor. Sovyet insanının çöküş yolu da aynı idi: değerlerin transformasyonu.

“... Bu dünyada zenginden başkasına doğru dürüst hayat hakkı yoktu. En azından yakın bir geleceğe kadar bu böyleydi. Ama bu akan musluklardan benim de payıma bir şeyler düşse ne sesimi çıkarır, ne de başka şey yapardım. Dalgama bakardım. Para iyidir, güzeldir. ...” (Obsesyon: 59).

Yazar; isyanları ile, yüksek sesle haykırılan itirazları ile olumsuz durumlara karşı mücadele eden klasik ve tipik kahramanlardan farklı bir karakter yaratmıştır. **Homo Nihilus**, toplumun çirkinliklerine “hırsızdan hırsıza helaldir” mantığı ile karşı koyuyor. O bu mantıkla yola çıkıyor ve geçimini sağlamak için yöntemler arıyor. Ve buluyor da. Çünkü akıllıdır, zekidir; inceleme yapar; strateji kurar; taktik adımları iyi hesaplar. İyi bir gözlemcidir de – hiçbir şey gözünden kaçmaz. Geçim sağlamak için düşünüp bulmuş olduğu yollar, sosyal ahlak açısından uygun bulunmasa da, hayata tutunup yaşamına devam etmesi için yeterlidir ve büyük cinayetlerle, üst makamlar seviyesinde yapılan yolsuzluklarla, otorite baskılarıyla kıyaslandığında onu cehennemine içine taşıyacak yollar da değildir.... İçine düşdüğü toplum Selami`yi böyle bir mantıkla yaşamaya mahkum bırakmıştır.

“Bir de kendi tebaasına, kullarına şefkatle kol kanat geren şu sultanı gözlemleyin bakalım. İşte o, özgeciliğin¹⁷ ta kendisi değil mi, kendini her an tebaası için feda etmiyor mu? Tabii ya, tebaası için. Hele sen onun kulu olmadığını, kendi kendinin kulu olduğunu göstermeyi bir dene de neler olacağını gör bakalım; onun egoizminin elinden kendini kurtardığın için zindana atılırsın...” (Stirner 2013: 17).

Tabii ki **Homo Nihilus`un** rüşeymleri, Selami`nin doğasında da saklıdır. Selami, bağlılığı sevmiyor, çocuk sahibi olmayı bile aklına getiremiyor:

“... ben kim, çocuk sahibi olmak, büyütme kimdi? Ben hatasıyla sevabıyla, takıntısıyla sapıntısıyla yalnız yaşaması gereken biriydim. Şuraya gidiyorum, buradan dönüyorum gibi hesap vermelerin adamı da değilim.....” (Obsesyon: 51).

¹⁷ Eseri Türkçe’ye çeviren Selma Turkis Noyan’ın açıklamasına göre, **özgecilik**, “hiçbir çıkar gözetmeksizin başkalarına yararlı olmak” anlamına gelmektedir. (Bknz: Stirner 2013: 17).

Öğrencilik yıllarından beri herhangi bir siyasal veya sosyal harekete karışmıyor, kendisini bu tür faaliyetten uzak ve temiz tutuyor. Özal soyuna ait olmasının, kendisini otomatik olarak tüm ideolojilerin dışına attığına inanıyor.

“Hasta ya da fanatik bir Cumhuriyetçi deyildim. Ferâhkarlar tarafında ise hiç değildim. İşin ılımlısına da hiçbir zaman inanmadım, ‘her görüşe ve inanca saygılıyız’ yalanlarına da. Özal kuşağına ait biriydim ve bu beni otomatikman her türlü ideolojinin dışına atıyordu.” (Obsesyon: 59).

Lakin bunun da bir nedeni vardı: Selami “dünyanın başında Amerika gibi bir bela olduğu sürece” herhangi faaliyetin boş, nafil, yersiz olduğunu iyi biliyordu. Bu tarafsızlık, kendi doğasından ileri gelmekle birlikte, konuları kökünden anlamasından da kaynaklanmaktaydı. Zaten tüm figürleri dizgen, değiştiren, yerine geri koyan Amerika’dır (veya Amerika’nın timsalinde başka bir süper güçtür). Peki, parmak bile kıpırdatmaya değer mi?

“‘Ne sağcıdır ne solcu, orta yolçudur Selami’ denirdi arkamdan, hatta bazen yüzüme karşı da. Kırılıp küser miydim? Ne münasebet! Dünyanı ben mi kurtaracaktım? Bu dünyanın başında Amerika gibi bir bela varken, isterse dünyanın bütün geri kalanı bir araya gelsin, yine de baş edemezlerdi.” (Obsesyon: 23).

Dolayısıyla Selami’nin nihilizminin sadece çaresizlikle barışma sendromu değil, hatta oyun bozma stratejisi olduğunu da anlamak mümkündür: her şeyi dizgen, düzenleyen, yöneltgen güçlerin, özellikle de dış güçlerin istedikleri de insanların tepki vermesidir. Fakat **Homo Nihilus** kendi tarafsızlığı ile Güçlü Güçlere açık çek vermiyor: “Karışıklık mı istiyorsunuz? Benim bunda payım yok.”

“Devlet, Kilise, halk, toplum ve benzerleri Onların varoluşu sadece benim kendimi hiçe saymam sayesinde geçerlidir.” (Stirner 2013: 351).

Homo Nihilus, değerlerin “altın tepsi”de maskelenmiş, tahrif edilmiş şekilde insanlara sunulmasına karşı itiraz olarak bu değerleri sıfırlıyor ve onların üzerine “*null and void*”¹⁸ mühürünü basıyor. Büyük ölçüde soygunlara, hükümet mensuplarının yolsuzluklarına karşı küçük hırsızlığı, “kapkaçlığı”, gücü yettiğine göstere bileceği şiddeti, yalancı, ifirayı meşru kılıyor – üstelik, çevresini de kendisi gibileri sarmışken ve çevresindekiler de aslında tüm bunları hak etmişken. **Homo Nihilus**, hırsızlık suçunu/suçsuzluğunu bir ucundan o biri ucuna – bütün bir yol gibi gözler önüne seriyor: bu yolun bir ucu ne ise diğer ucu da o.

Erman`ın/Herman`ın dükkanından kolleksiyonunu zenginleştirecek plak kapağını çalmak bu yolun en son ucunda yer alan bir cinayet değildir Selami`nin görüşüne göre: nasıl olsa, Herman da dürüst birisi değildir; böbürlenmiş, fitsarçı bir tiptir. “Tam bir puşttu, her zaman olduğu gibi.” (*Naim Dilmener. Obsesyon: 107*). Üstelik sık sık söz atıp “karısını, kızını üç-beş plak için sokağa atmış Selami bey” (*Obsesyon: 75*) diyerek, onu aşağılamaya da çalışıyordu. Artı, insanların duygularına hiçbir saygısı da yok idi:

“Vitrinin en manzaralı yerine koymuştu bu kapağı ve aylardır da oradaydı. Ben dahil her kes peşindeydi bu kapağın ama (H)Erman bey, yok, satmam da satmam diye tutturmuştu. Satmıyorsan neden koydun vitrine, niye yalattıyorsun bizleri, değil mi...” (*Obsesyon: 73-74*).

Herman`ın aslında dersini vermek zamanı gelmişti:

“Plağın kapağı Erman dallamasının vitrininden zorla çekilip alınacaktı. Bugüne kadar bastığı hava zaten yeterdi. Dersini vermek iyi olacaktı.” (*Obsesyon: 105*)

Bu satırlar aracılığıyla yazar, okurlarını çok önemli sosyo-psikolojik bir konu ile karşılaştırıyor: değerini, ayarını yitirmiş veya yitirmekte olan toplumda nihilizm pasif değil, aktiftir. “Hırsızdan hırsıza helaldir” mantığı ile yaşayan nihilist, aslında sadece çevreyi seyretmiyor; hırsızlığın veya hırsızlık eylemi ile metaforlaştırılmış olan diğer cinayetlerin failine de dönüşü-

¹⁸ İngilizcedeki *null and void* ifadesi, Türkiye Türkçesinde “geçersiz” anlamına gelmektedir.

yor. Düzenini, adaletini elden veren bir toplumda linç, öç, yalan, iftira, şantaj insanların silahına, kendilerini koruma mekanizmasına ve hatta hayatta kalabilme aracına dönüşüyor.

“Kaç gündür Ferahkârlarla Talepkârların it gibi dalaşmalarını takip ede ede dolmuş kafam bir anda boşalmış, Münevverin herifiyle dolmuştu. Kızımı çimdikliyorum. Çimdikliyor, dedi. Kızım, ne diyeceğini bilmediği için mi böyle demişti? Ne yapıyordu Allahın ayısı? Kızıma ne yapmıştı, ya da ne yapacaktı?.....Ne Münevver, ne de annesi ilgilendiriyordu beni. Hem de HIÇ! Ben kızımı çekip almak istiyordum ellerinden. Belki kızımı kolayca alacaktım ellerinden. Belke Münevver dünden razıydı. Annesi de öyle. Kabul etmez ya da zorluk çıkarırlarsa, şantaj dahil her türlü yolu deneyecektim.” (Obsesyon: 242, 249).

Selami'nin toplu taşıma aracında yapmış olduğu uygunsuz hareket komşuları arasında yayıldığında, kapısına her gün gelip giden, ona sanki sadık bir komşuymuş gibi davranan kapıçı Rıza bu dedi koduları önleyebildiği halde önlemiyor. Çünkü dedikoduyu yapan ve yayan kişi, onun başının üstündeki apartman yönetmenidir. Bunu unutmayan Selami, fırsat bulduğu an Rıza'yı linç edeceğini düşünüyor. Ve bir gün Rıza'nın, kendisine eskimiş ekmek almasını bahane ederek ona karşı şiddet uyguluyor. Ve bu duruma üzülüyor bile. Çünkü Rıza'nın ne samimiyetine güvenmiyor, ne de her fırsatta onu kandırmak amacının olmadığına.

Sosyal çöküşün ortaya çıkardığı fesatlardan biri de insanların sadece üst makamlara değil, bir birine de güvenini kaybetmesi ve bir birinden her türlü iftirayı ve ihaneti beklemesidir. Maalesef; lakin gerçeklik budur. Sovyet rejimi de böyle yapmadı mı? Yalan ve iftira kurbanlarının yanısıra (gerçek veya potansiyel) yalanı, iftirayı kendini koruma aracına dönüştürenleri yetiştirmede mi? Yetiştirdi. Çünkü insan yaşamak istiyor, yaşamak için doğmuştur ve yaşamak onun en temel hakkıdır. Büyük yalanlar, iftiralar üreten bir toplumun, bu büyük yalanlardan, iftiralardan kendini korumak uğruna küçük entrikaları ortaya atan bir bireyi kınama hakkı var mı?

Değerini kaybederek değersizleşen toplum; linçi, iftirayı, yalanı ve intikamı meşru kılan bir toplumdur, “*hırsızdan hırsıza helaldir*” mantığını yaşam ilkelerine dönüştüren bir toplumdur. Bazen aşikar, bazen dolaylı olarak. Ve bu ilkeler meşru oldukça cinayet de meşrulaşmaya başlıyor. Manevi nihilistlerin çoğunluk oluşturduğu bir toplumda cinayet, suç kolayca kendi-

ne yer eder ve gerekçe de bulur. Çünkü manevi nihilist, kendisi gibi nihilistlerle çevrelendiğini biliyor ve hem kendi hem de çevresindekiler için – gerek fail, gerekse de kurban sıfatıyla - cinayeti makbul sanıyor.

Nihilist toplum, sonunda Selami`yi de cinayete sürüklüyor. Hayallerini, rüyalarını terketmeyen bir sanatçının ender bir plağını almak isteyen Selami, elinde olan her şeyden vazgeçmeye hazırdır. Plağı satanı takip edip plağı elde etmeye çalışıyor. Lakin plak için öyle bir fiyat biçiliyor ki, bu parayı ödemeye Selami`nin gücü yetmez. Selami, bunu adaletsizlik olarak görüyor ve plağa sahip olmak için yollar arıyor. Artık hırsızlık aşamasını geride bırakmış Selami, bu defa daha ağır bir cinayeti - plağın satıcısını öldürerek para vermeden plağı eline geçirmeyi mümkün görüyor. Ve bu fikrinde onu Canının İçi de destekliyor. Selami, romanın ve bir yılının sonunda çöküşünün son noktalarına yaklaşmaktadır. Bu noktada o artık katil de olabilir. Üstelik, öldürdüğü kişi adaletsiz, haksız biri ise, bunun için vicdan azabı bile çekmez.... Selami bu cinayeti işliyor..... Ve roman çarpıcı bir bitişle sonlanıyor: aslında cinayetin kurbanı, başka bir cinayetin failidir: kurban gittiği cinayetin failine oldukça pahalı bir fiyata sahte bir plak satmıştır.

“Bilmeyeceğimi, anlamayacağımı düşünmüştü. Fark etmezdi! Parayı ellerine sayıp almış olsaydım dahi, bir şekilde peşine düşüp sonunu getirecektim nasılsa. Fark emeyecekti!..... Her durumda kendini ÖLDÜRTECEKTİ!” (Obsesyon: 254).

Çöküşe doğru giden toplumun oluşturduğu algılaşma. Cinayetin kurbanı cinayeti hak ediyorsa, bu cinayetin işlenmesinde bir sakınca yok.

Dilmener; Selami`nin cinayetlerinin, aslında daha büyük cinayetlere bilinçli veya bilinçsiz bir tepki olduğunu ifade etmek için bu iki cinayet türünün farklı boyutlarına dikkat çekecek şekilde bağlamsal ince bir tezat oluşturuyor: makamsal yolsuzluk ve cinayetler, tüm toplumu veya belirli bir gruba/grupları hedef aldığı halde Selami`nin işlemiş olduğu cinayetlerin hedefi, bireylerdir; Selami, tüm bir gruba veya topluma yönelik herhangi bir cinayet işlemiyor.

Yazar, romanda önemli sosyal konulara yer veriyor. Çoğu zamansa sosyal sorunların alt katmanına inerek onları hafifçe yukarıya doğru, okurlarına taraf itiyor ve olayların transformasyonunu okurunun hayal gücüne bırakıyor. Yazarın vermiş olduğu ipuçları ile okur, temas ettiği sosyal tipin paradigmasını oluşturan faktörlerin derin tabakasını da görebiliyor. Böyle

bir transformasyon sonucunda aslında okur, *Homo Nihilus*'un geçmişini hayallerinde canlandırır da biliyor. *Homo Nihilus*; bir zamanlar adalete, dürüstlüğe inanan ve değer veren, sevmeyi bilen birisi olmuştur. Kızının yaşını hatırlamasa da, onu yangın tehlikesi ile karşı karşıya koyacak derecede dik-katsiz olsa da, kızını seviyor. Annesinden yıllardır ilgisini, sefkatini esirgese bile, sonda ona yapmak istediği iyiliğin içinde kendi menfaatine de yer verse bile, annesine karşı olan merhametinin ve sevgisinin kıvılcımları hâlâ sönmemiştir. Komşusuna, arkadaşına, tanıdığına acıdığı anlar da hâlâ var. Bir zamanlar adalet, dürüstlük uğruna sosyal etkinliklere bile katılmıştır:

“Kaç ay önce, Gezi’ye AVM yapılmak üzereyken kopan fitrına sırasında heyecanlanmadım da değil. Hatta birkaç eski arkadaşla buluşup geldik bile.” (Obsesyon: 23).

Lakin o, zamanla bu niteliklerini kaybetmeye başlamış, kaybettikçe de, kendisinden yeni bir insan yaratmıştır. Bu dünya ile baş edebilecek bir insan. Ve bize göre romanın temel özelliklerinden biri; yazarın, okurlarını sonuç ile değil, süreç ile karşı karşıya bırakmasıdır: okur, *Homo Nililus*'un çöküş sürecinin tam bir yılını izleyebiliyor. Bu süreçte Selami'ye üzüntü veren sadece sistem, rejim, megagüçler değil. Selami bu güçlerin manevi nihiliste dönüştürdüğü büyük bir grup insanla çevrelendiğini de anlıyor. Nihilist gibi gözükmeyen implisit (kapalı) manevi nihilistler (oysaki nihilistin önde gideni de implisit nihilistmiş): her gün karşılaştığı arkadaşı, komşusu, akrabası, yakını. *“Hırsızdan hırsıza helaldir”* ilkesini konfor alanına dönüştürmüş manevi değer “yokçu”ları. Sovyet dönemi insanının farklı bir düzlemde izdüşümü. Selami, bunu anlayarak nihilizmde daha da ısrar ediyor. Uzun zamandır tanıdığı, sık sık muhabbet ettiği plak sahafçısı Kemal'in kalbine dokunduğu için bir anlık pişman oluyor; Canının İçi ile mükalemelerinin birinde Kemal'i anlamaya bile çalışıyor. Fakat çoğu zaman anlayış gösterdiği insanların, kendisine - samimiyetinin ödülü olarak - hile, fırsatçılık ve durumdan yararlanma niyeti ile cevap verdiklerini anında hatırlayarak nihilizm yuvasına geri dönüş ediyor:

*“... ne malumdu bu Hüreyma plağını bizzat onun düzmediği?
<Yapma.*

>Ne yapma, lan, ne yapma! Altta kalan her zaman biz olmadık mı, ben ile sen?

<Yapma, adam kalpten gitmek üzereydi.

Tamam, onu ve benzerlerini her zaman anlamaya çalıştım ama bunlar da ellerine geçen her fırsatta adamı düzmeye çalışırdı.” (Obsesyon: 70-71).

Bu çöküş süreci; Selami'nin, Canının İçi ile olan diyalogunun dinamiğinde - Canının İçi'nin onu önceleri daha cesaretle, gittikçe ise biraz daha kırılğan, biraz daha korkak tarzda uyarmalarında; Selami'nin, Canının İçi'ne karşı giderek daha agresif, daha sert tepki vermesinde (“>Uzadı dilin. Çok uzadı. Hissediyorum, yakında elimi içeri daldırıp söküp atacağım seni.” (Obsesyon: 115)); Canının İçi'nin de sona doğru Selami'ye bir tür destek olmasında ve onu cinayete bile itmesinde (“<...Bir yol daha var. >Neymiş? <Kaldır herifi ortadan.” (Obsesyon: 209)) de izlenebilir.

Nihilizmin insan doğasına aykırı olması açısından, nihilizme yuvarlanmış veya yuvarlatılmış sosyal tipin de aidiyet ihtiyacı yok deyil - bu bir bastırılmış, saklanmış ihtiyaç olsa bile.

Nihilistin ait olma ihtiyacı, fetişizme de neden olabilir. Lakin nihilistin fetişizmi farklıdır. Onun merkezinde insan değil, kendi egosunu simgeleştiren cansız eşyalar var. İnsan merkezli her şeyden (milliyetçilikten, dinden, toplumsal hareketten vs.) elini eteğini çekmiş bir nihilist, egosunu simgeleştiren cansız eşyalara odaklanıyor.

Selami de koleksiyonuna odaklanmış ve yaşadığı sürece koleksiyonunun onunla birlikte olacağına ve onu asla terk etmeyeceğine inanıyor. Sonrası ise önemli değil:

“Nereye kadar? Elbette sonuna kadar, ben pes edeni pek görmedim. ‘Son nefes’e kadar. Sonrası hiçbirimizi pek ilgilendirmiyor.....” (Obsesyon: 256).

Hiç olmazsa seni, sen istemediğin sürece asla terk etmeyecek, seni üzmeyecek, kırmayacak, zor durumda bırakmayacak, karşına beklenmedik iyi veya kötü sürprizlerle çıkmayacak bir muhatapın, bir gönül arkadaşındır koleksiyonun. Çevresindeki insanlardan umudunu kesen, değerlerin ayaklar altına halı gibi serildiğini görerek çevresi ile kendisi arasına kalın bir duvar ören birisinin sığınağı, en sakın limandır koleksiyonu. İşte bu yüzden de Selami, koleksiyonunu her şeyin, her kesin üstünde tutuyor:

“Kızımın yaşayacaktım. Sarılacaktım. Değişecektim. Düzelecektim. Plağı elde ettikten sonra yapacaktım bütün bunları.” (Obsesyon: 249).

Aslında koleksiyonculuğa meyil etme hem de bir üzüntü riskinin önlenmesi, bir güvensizlik krizinin hafifletilmesidir. Selami ise her an böyle bir üzüntü ve kriz riski ile karşı karşıyadır.

Selami, romanın sonunda Kurumsallaşan Ben’ini tamamen etkisizleştirmiş, bertaraf etmiştir. Hatta cinayet işleyip kendisine hak kazandıracak dedecede. Kurumsallaşan Ben’inin, her defasında bir sürprizle karşısına çıkması için insanın sosyal sorumluluktan ve sosyal yetkinlikten arınmış doğal, maskesiz halini bu Kurumsallaşan Ben’i karşısında bir kalkan yapmıştır.

Benim, çevrenin bana yaşatacağı çileden korunma mekanizmam, sosyal maskesini söküp atmış bir insan tepkisidir – insanın doğasından gelen bir tepki! Beğenen beğensin, beğenmeyenin yolu açık olsun.

Selami – **Homo Nihilus** - eserin ana kahramanıdır. Lakin yazarın romanda bizlere sunmuş olduğu karakterlerin ekseriyetinin de herbiri bir nihilisttir. Biri *azgın* nihilist, biri *bitkin* nihilist, biri *memnun* nihilist. Bizim dikkatimiz Selami’ye odaklandığı için yazarın bizi aslında içinde çeşitli karakterlerin yer aldığı bir nihilizm arka fonu ile de karşılaştırmış olduğunu anlayabiliriz. Arka fon - kesintisiz bir nihilizm korosudur. Solisti ise Selami’dir.

Sosyal çöküş, toplumu nihilistler topluluğuna dönüştürür ve bununla da kendi sonunun temellerini hazırlar. **Homo Nihilus**, sosyal çöküşün yaratıcısı ve yüzümüze bütün sertliği ve soğukkanlılığı ile insanlığın yenilgisi gibi çarpılan bir toplumsal kimlik paradigmasıdır. Sorumluluğu hepimize ait....

Kaynakça

1. Boele, Otto (2009). *Erotic Nihilism in Late Imperial Russia: The Case of Mikhail Artsybashev’s Sanin*. Madison, The University of Wisconsin Press.
2. Conor, Cunningham (2002). *Geneology of Nihilism*. London & New York, Routledge.
3. Diken, Bülent (2011). *Nihilizm*. Ayrıntı Yayınları.
4. Dilmener, Naim (2018). *Obsesyon*. İstanbul, Doğan Kitap.

5. Dreyfus, H. (1993). Heidegger on the Connection between Nihilism, Art, Technology, and Politics. *The Cambridge Companion to Heidegger* içinde. Ed. C. Guignon. Cambridge: Cambridge University Press, s. 289-316.
6. Ehre, Milton (1973). *The Life and Art of Ivan Goncharov*. Princeton, Princeton University Press.
7. Emre, Erdal (2013). Velilikle Delilik Arasında Bir Hiç: Neyzen Tevfik. http://erdalemre.blogspot.com/2013/02/velilikle-delilik-arasinda-bir-hic_2.html
8. Fuzuli. (2000). *Leyla ve Mecnun*. Hazırlayan: Muhammet Nur Doğan. İstanbul, YKY.
9. Gillespie, Michael A. (2015) Nihilism After Nietzsche. *Bollettino Filosofico*, Cilt 30, s. 80-100.
10. Goethe. (2002). Vanitas! Vanitatum Vanitas! *The Poems of Goethe* içinde. Çev. Edward Alfred Bowering. Pennsylvania State University, s. 129.
11. Hasanof, Khagani (2002). Az Devletten Devletsizliğe: Max Stirner'in Egoist Bireyciliği. *Düşünen Siyaset*, sayı 11, s. 61-82.
12. Heidegger, Martin (2001). *Being and Time*. Blackwell Publishing.
13. Hinman, Lawrence (1977). The Starting Point of Philosophical Reflection: Nihilism and Alienation? *Philosophy Today*, Cilt 21, Sayı: 1/4, s. 90-100.
14. Inkeles, A., & Bauer, R. A. (1959). *The Soviet citizen*. Cambridge: Harvard University Press.
15. Kabacalı, Alpay (2003). *Çeşitli Yönleriyle Neyzen Tevfik*. İstanbul, Özgür Yayınları
16. Kırılı, Özlem (2016). Max Stirner'in Liberalizme Yönelik Eleştirileri. Felsefe Tartışmaları. 53. Kitap. Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
17. Kocaman, Ayşe Çiğdem (2017). Martin Heidegger'de "Birlikte Varolma" ve Dasein'in Kendini "Herkes"de Yitirmesi. *Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi*, Cilt: 10 Sayı: 4, s. 500-511. https://pdfs.semanticscholar.org/9d5e/ce4ad8dfe8bbba23d41fa835c05a3e80e076.pdf?_ga=2.235370817.1914007678.1567380172-1383224411.1567380172
18. Lidar, Ali (2016). Hepimiz Birer Oblomov Taslağıyız. Artfull Living. 4 Ocak. <http://www.artfulliving.com.tr/edebiyat/hepimiz-birer-oblomov-taslagiyiz-i-4719>
19. Mead, George Herbert (2015). *Mind, Self and Society*. University of Chicago Press.
20. Meriç, Cemil (1999). *Sosyoloji Notları ve Konferanslar*. İstanbul, İletişim Yayınları.
21. Orwell, George (2019). *1984*. Can Yayınları.
22. Rosen, Stanley (1969). *Nihilism: A Philosophical Essay*. New Heaven and London. Yale University Press.